

MONEY, FINANCES AND CREDIT

УДК 330.567.2
JEL G53

DOI: 10.26906/EiR.2025.2(97).3799

ВПЛИВ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Гордей Оксана Дмитрівна*, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри публічних фінансів

Новицька Олена Валеріївна**, кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічних фінансів

Петренко Анастасія Станіславівна ***, здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня

Кушнір Діана Русланівна****, здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
Державний податковий університет

*ORCID 0000-0001-6938-0548

**ORCID 0000-0001-6451-7808

***ORCID 0009-0001-7687-9598

****ORCID 0009-0003-0551-9135

© Гордей О.Д., 2025

© Новицька О.В., 2025

© Петренко А.С., 2025

© Кушнір Д.Р., 2025

Стаття отримана редакцією 30.04.2025 р.

The article was received by editorial board on 30.04.2025

Вступ. У контексті динамічного розвитку інформаційного суспільства проблема фінансового шахрайства набуває особливої наукової значущості. Довіра, що є фундаментальним елементом соціальної інтеракції та базисом міжособистісних відносин, нерідко експлуатується зловмисниками як інструмент маніпуляції. В Україні протягом останніх п'яти років спостерігається значна кількість інцидентів фінансового шахрайства: щороку фіксується десятки тисяч відповідних кримінальних правопорушень. Згідно з офіційною статистикою, близько 10% злочинів проти власності є шахрайством. У 2024 р. відкрито близько 65 тисяч кримінальних проваджень за статтею «Шахрайство», що на 21% менше, ніж у 2023 р., але у 2,7 раза більше, ніж до повномасштабного вторгнення. До суду доходить майже чверть справ. У минулому році зареєстровано майже 65 тисяч шахрайств, на 21% менше, ніж у рекордному 2023 р. Кількість нових справ зменшувалася протягом року. Розкриття покращилося: до суду дійшло 24% справ проти 18% у попередні роки [1].

Масштаби проблеми також ілюструє гучний випадок піраміди B2B Jewelgy, жертвами якої стали близько 600 тисяч громадян України, сукупний обсяг яких перевищив 250 мільйонів доларів США [2]. Наведені факти емпірично підтверджують високий рівень соціальної небезпеки, що становить фінансове шахрайство, та зумовлюють нагальну потребу в здійсненні глибокого наукового аналізу.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури фіксує зростання інтересу до кореляції суспільної довіри та фінансової безпеки громадян, що є міждисциплінарною сферою. Ключовим напрямом є вплив фінансової грамотності на фінансову безпеку домогосподарств. Л. Гуїзо та А. Лусарді довели позитивний зв'язок між фінансовою грамотністю та прийняттям обґрунтованих рішень, уникненням боргів та вразливості до шахрайства [3; 4]. В українському контексті

І. Білоус наголошує на недостатньому рівні фінансової грамотності як факторі ризиків та необхідності освітніх програм [5].

Важливим є дослідження ролі соціального капіталу та довіри. Р. Патнем обґрунтував важливість соціальних зв'язків для добробуту [6]. Дж. Коулман підкреслював роль довіри як ресурсу [7]. В українській літературі В. Василюк досліджує інституційну довіру [8, с. 176], а Л. Турчин розглядає довіру як економічну категорію [9]. Дослідження групи «Рейтинг» підтверджують роль соціальних зв'язків [10]. Національний банк України здійснює інформування громадськості про поширені схеми платіжного шахрайства. Для цього він запустив сайт з фінансової грамотності «Гаразд» [11].

Таким чином, аналіз наукової літератури свідчить про зростаючий інтерес дослідників до вивчення взаємозв'язків між рівнем фінансової грамотності, обсягом соціального капіталу, довірою та фінансовою безпекою домогосподарств. Наукові напрацювання як згаданих, так і багатьох інших авторів підкреслюють складну й багатовимірну природу цієї проблематики, що зумовлює потребу в подальших міждисциплінарних дослідженнях для розробки ефективних підходів до посилення фінансової безпеки на рівні домогосподарств. Водночас, актуальні наукові дослідження зосереджують увагу на важливості глибшого аналізу психологічних чинників довіри та їхнього впливу на фінансову вразливість населення, що є ключовим фактором у формуванні результативних стратегій протидії фінансовим шахрайствам в умовах української реальності.

Мета статті. Під час розгляду впливу фінансового шахрайства на фінансову безпеку домогосподарств постає завдання комплексного вивчення психологічних механізмів довіри та фінансової вразливості громадян України, які сприяють успішності шахрайських схем, зокрема діяльності фальшивих компаній та так званих «офісів», що ошукують населення.

Основний матеріал і результати. Довіра – це складне соціально-психологічне явище, що означає особливе ставлення однієї особи до іншої, яке ґрунтується на переконаності у її добропорядності, відповідальності, чесності та правдивості. Іншими словами, довіряючи, людина вірить, що інша сторона виконає обіцянки і не прагне зашкодити інтересам того, хто довіряє. Довіра виникає на основі попереднього досвіду та взаємної взаємодії, формуючи відчуття впевненості у порядності партнера взаємостосунків. У міжособистісному вимірі довіра пов'язана з готовністю бути вразливим: довіряючи, ми фактично надаємо іншій стороні певну владу над собою (ризикуюмо своїми ресурсами чи інформацією) в очікуванні, що ця довіра не буде зловживаною [12, с. 177].

У психології розрізняють когнітивний та емоційний компоненти довіри. Когнітивний аспект включає раціональну оцінку надійності та компетентності іншої сторони, а емоційний – відчуття впевненості та безпеки в стосунках. Довіра відіграє позитивну роль у суспільстві, полегшуючи співпрацю та обмін, проте водночас створює вікно вразливості: довіряюча особа частково відмовляється від контролю, покладаючись на іншу. Шахраї цим користуються – у кримінальному праві шахрайство прямо визначається як заволодіння чужим майном шляхом обману або зловживання довірою [1, с. 34].

Фінансова вразливість українського населення значною мірою пояснює успіх шахрайських схем останніх років. По-перше, рівень фінансової грамотності в Україні донедавна був одним із найнижчих у Європі: за даними дослідження USAID 2018 р., індекс фінансової грамотності українців становив лише 11,6 бала, що було останнім місцем серед країн-учасниць опитування [13, с. 7–8]. Лише нещодавно ситуація почала поліпшуватися – у 2021 р. індекс зріс до 12,3 (на рівні Болгарії та Хорватії), та все одно залишається низьким. Найменш обізнаними в фінансових питаннях є молодь 18–19 років (10,1 бала) і люди старше 60 років (11,6 відповідно), тобто саме ті категорії, які часто стають мішенню шахраїв [14]. Низька фінансова грамотність означає, що значна частина громадян не вміє критично оцінити інвестиційну пропозицію, відрізнити легальний фінансовий продукт від афери чи перевірити ліцензію компанії. Це створює оптимальні умови для діяльності фінансових пірамід та псевдофінансових проєктів.

По-друге, соціально-економічні умови в Україні роблять населення уразливим до обіцянок «легких грошей». Низькі доходи та фінансові потрясіння (кризи, пандемія COVID-19, військові дії) штовхають людей шукати додаткові джерела заробітку, інколи – ризикові. Наприклад, в період 2019–2021 рр. реальні доходи багатьох сімей стагнували, а у 2022 р. через війну значна частина громадян втратила роботу або заощадження. У таких умовах схема, що обіцяє високий дохід чи легкий кредит, виглядає привабливою на тлі фінансового стресу. Шахраї майстерно експлуатують як жадібність, так і відчай: або переконують, що можна швидко розбагатіти з надвисокими відсотками, або грають на гострій

потребі в грошах («терміновий кредит без відмови»). У будь-якому разі, людина у фінансово скрутному становищі більш схильна ризикнути, менше перевіряючи інформацію.

По-третє, важливим фактором є інституційна довіра та правова культура. Частина населення традиційно має обмежену довіру до офіційних фінансових установ (банків, державних програм), натомість може легковірно ставитися до альтернативних пропозицій, особливо якщо вони подані переконливо. Історично в Україні були сильні фінансові потрясіння (наприклад, банкрутства банків у 2014–2016 рр.), що підірвали довіру до банківської системи. Парадоксально, але це могло підвищити сприйнятливість до нелегальних схем, які маскуються під «іншу» фінансову можливість. Більш того, законодавчі прогалини та слабка реакція правоохоронних органів теж сприяють масштабам шахрайства [14].

Станом на 2020 р. в Україні не було прямої норми закону, яка забороняє фінансові піраміди, і шахраї користувалися цим, діючи на межі закону. Неефективність розслідування окремих афер і довготривалі судові процеси означали, що багато організаторів встигали зникнути з грошима або продовжували діяльність під новими вивісками. У сукупності, низька фінансова грамотність, економічна вразливість та недостатній нагляд створюють передумови, за яких населення стає легкою здобиччю для фінансових шахраїв [15].

Шахрайські утворення, що функціонують під прикриттям легітимних суб'єктів господарювання, як правило, характеризуються ретельною імітацією правомірної діяльності. Вони орендують офіси у бізнес-центрах, наймають персонал, запускають професійні сайти та рекламу, видаючи себе за фінансові або інвестиційні фірми. Географія таких «офісів» широка – у 2020–2023 рр. шахрайські кол-центри були виявлені майже в кожному обласному центрі України. За даними СБУ, мережа із понад 100 офісів охоплювала 16 регіонів, де понад 2500 операторів працювали на шахрайські компанії [17].

Зазвичай аферисти маскують вакансії під посади на кшталт «менеджер по роботі з клієнтами» чи «фінансовий консультант» без вимог досвіду – головне, щоб працівник був комунікабельний і здатен швидко навчитися сценаріям продаж. Молодих співробітників приваблюють обіцянками високої зарплати в іноземній валюті та «романтикою» легких грошей. На інструктажах їх навчають, як переконувати клієнтів інвестувати або переказувати кошти. Таким чином вибудовується цілий конвеєр шахрайства: від фронт-офісу, що контактує з жертвами, до бек-офісу, де опрацьовуються отримані гроші і дані [15].

Найпоширеніші схеми, які реалізують такі фальшиві компанії в Україні, можна згрупувати наступним чином:

1. Фінансові піраміди та псевдоінвестиції – це схеми, що обіцяють надзвичайно високий дохід від інвестицій у певний проєкт чи фонд, без реальної економічної діяльності. В Україні нові піраміди часто маскуються під інвестиційні онлайн-платформи, стартапи або навіть благодійні проєкти. Наприклад, згаданий B2B Jewelry через мережу ювелірних магазинів пропонував купувати сертифікати з кешбеком понад 100% і дивідендами 400–500% річних [2].

За рахунок агресивної реклами (в тому числі через відомих осіб) та обіцянок «золотих гір» тисячі людей вкладали гроші, отримували спершу невеликі виплати (щоб створити позитивні відгуки), а зрештою втратили вкладене – загальні збитки становили сотні мільйонів гривень. Інший приклад – псевдоінвестиційні проєкти в криптовалюту: з вибухом популярності Bitcoin з'явилися «криптофонди» в месенджерах, що гарантували прибутки і стабільність. Насправді жоден не був ліцензований, і всі вони виявилися аферами [17]. Шахраї цього типу роблять акцент на масовій рекламі та ефекті ажіотажу, залучаючи максимальну кількість вкладників за короткий час, після чого зникають з грошима. Відсутність прямої кримінальної відповідальності за фінансові піраміди довгий час ускладнювала покарання винних, що дозволяло таким схемам діяти майже відкрито до їх колапсу.

2. Фіктивні мікрокредитні організації – паралельно з пірамідами поширені шахрайства у сфері мікрофінансування. Схема може виглядати як пропозиція «швидкого кредиту без перевірок» або «кредит під низький відсоток всім охочим». Насправді такі «організації» не мають ліцензії на кредитування або взагалі не збираються видавати позики. Вони можуть діяти офлайн (оформлюючи фіктивні договори в орендованому офісі) або онлайн через сайти-клони відомих кредитних сервісів [18]. Типовий механізм – виманити у клієнта попередній платіж: наприклад, «страховий внесок», «плату за послуги брокера» чи перший внесок за кредит. Після отримання цієї суми шахраї зникають або відмовляють у позиції, залишивши жертву без грошей і з боргами. Інший варіант – оформлення кредиту на ім'я жертви без її відома (через викрадені паспортні дані або сім-карти). В обох випадках людина опиняється обдуреною: або заплатила за неіснуючий кредит, або повинна повертати чужий борг. Такі шахрайства

стали можливими через високу потребу населення в дрібних позиках та недосконалий контроль за діяльністю небанківських фінансових установ.

3. Шахрайські кол-центри (телефонні «офіси»). Це розгалужені мережі, де псевдокомпанії здійснюють масові дзвінки громадянам під різними приводами. Одна група таких кол-центрів спеціалізується на вишингу – телефонному шахрайстві, де зловмисники видають себе за співробітників банку. Вони повідомляють жертві тривожну новину (блокування картки, підозрілі транзакції) і під виглядом «допомоги» випитують реквізити картки. За даними кіберполіції, успішність таких дзвінків дуже висока – до 75% людей, що потрапили на гачок, розголошують шахраям конфіденційні дані своїх карток. Інша група кол-центрів займається фейковими інвестиціями: телефонує потенційним клієнтам з пропозиціями «заробити на біржі» або «вигідно вкласти в криптовалюту» [16].

Вони діють за сценарієм: спершу настирливо рекламують переваги, можуть демонструвати фіктивні сайти з «доходами», іноді навіть виплачують невеликі суми прибутку, щоб закріпити довіру. Коли жертва інвестує більшу суму, контакт різко обривається – шахраї зникають з грішми. У 2023 р. правоохоронці викрили масштабну мережу таких кол-центрів: в один день було припинено діяльність понад 100 офісів по країні, що загалом приносили до 3 млрд грн тіньового прибутку на рік. Ці «офіси» виманювали гроші не лише в українців, а й у громадян ЄС та США, використовуючи підміну телефонних номерів і соціальну інженерію [16]. Отже, шахрайські компанії діють професійно і масштабно, застосовуючи різні схеми – від фальшивих інвестицій до телефонного виманювання коштів – але усі вони спираються на обман і неправомірне використання довіри громадян.

Успіх шахраїв значною мірою залежить від уміння переконати жертву довіряти їм. Для цього застосовується цілий арсенал соціально-психологічних прийомів – фактично методи маніпуляції, що експлуатують типові когнітивні упередження і механізми впливу на людину. Класик соціальної психології Роберт Чалдіні виділяє шість базових принципів впливу, які нерідко використовують шахраї: це авторитет, соціальний доказ, дефіцит (терміновість), взаємність, прихильність та послідовність [19].

Розглянемо найтипівіші з них у контексті фінансових шахрайств:

1. Соціальний доказ (ефект «усі вже в темі»). Люди схильні вважати дію правильною, якщо бачать, що багато інших її роблять. Шахраї активно створюють ілюзію масової підтримки своїх проєктів. В рекламі пірамід звучать фрази на кшталт: «У нас вже заробляють сотні людей – подивіться відгуки!». Фальшиві компанії закупають позитивні відгуки в інтернеті, малюють статистику тисяч успішних клієнтів, показують підроблені інтерв'ю з «інвесторами». У офісі шахрайської фірми можуть бути черги бажаних, створюючи відчуття ажіотажу. Таким чином жертва думає: «раз інші несуть гроші, значить це законно і вигідно». Соціальний доказ особливо впливає в умовах невизначеності або коли у людини бракує знань – вона покладається на поведінку більшості як на підказку. На жаль, шахраї цим майстерно користуються, фабрикуючи псевдо-докази своєї надійності [17].

2. Авторитет і образ експерта. Люди більше довіряють тим, хто виглядає компетентним або наділеним владою. Шахраї часто намагаються надати собі рис авторитетності: можуть представлятися фінансовими аналітиками, співробітниками банку, державними чиновниками. Наприклад, телефонні шахраї прикидаються працівниками служби безпеки банку – цей статус змушує клієнта підкорятися інструкціям «офіцера банку». Інвестиційні аферисти цитують вигаданих «експертів ринку», демонструють фальшиві ліцензії чи нагороди. Використовується також авторитет знаменитостей: піраміди нерідко в рекламі згадують відомих осіб як нібито своїх клієнтів чи амбасадорів. Авторитетний образ знижує критичність сприйняття – люди схильні менше перевіряти інформацію, якщо вона йде від «офіційного джерела» або експерта. Цим пояснюється, чому значна частина людей беззастережно виконує вказівки псевдобанкірів по телефону або довіряє порадами «фінансового гуру» в YouTube, навіть не перевірявши його кваліфікацію.

3. Терміновість і дефіцит (ефект упущеної вигоди). Створення відчуття обмеженого часу чи ресурсу – ще один потужний психологічний важіль. Шахраї навмисно тиснуть на жертву фразами типу: «Пропозиція діє лише сьогодні!», «Залишилось останні 5 місць для інвесторів!», «Поспішайте, завтра вже буде пізно». Така штучна терміновість не дає людині часу обдумати рішення або порадитись з кимось. Страх втратити унікальний шанс змушує приймати імпульсивні рішення. Наприклад, у повідомленнях про виграш призу вказують короткий строк для отримання, тому адресат швидко переходить за посиланням і потрапляє на фішинговий сайт. Аналогічно, дзвінок «ваш рахунок зараз заблокують, дійте негайно» примушує людину в паніці виконувати інструкції «банкіра» і вона не

встигає збагнути, що це обман. Принцип дефіциту також застосовується у інвестсхемах: «наступного місяця прибутковість впаде, тільки зараз 30% місячних». Під пресом часу жертви частіше йдуть на поводу, адже психологічно важче втратити можливість, ніж критично її оцінити.

4. Емоційні маніпуляції та довіра через симпатію. Окрім раціональних принципів впливу, шахраї активно грають на емоціях людей – як негативних (страх, тривога), так і позитивних (жадоба, надія, співчуття). Вже згадана тактика «тривожних повідомлень від банку» використовує страх втрати грошей, щоб викликати паніку. Інший бік – апеляція до жадібності («легкий заробіток») або марнославства («ми обрали саме Вас для ексклюзивної інвестиції»). Нерідко застосовується соціальна інженерія довіри: шахрай намагається викликати симпатію, знаходить спільну мову, робить компліменти. Принцип взаємності проявляється, коли аферист робить «послугу» жертві – наприклад, начебто допомагає уникнути проблем з рахунком – і жертва відчуває зобов'язання відповісти відкритістю. У шахрайських кол-центрах оператори проходять навчання з психології: як улестити клієнта, як підтримувати розмову так, щоб людина відчула до них приязнь і довіру. Важливим прийомом є також поступове втягнення: спочатку просять невелику дію (наприклад, зареєструйтесь на сайті, інвестуйте \$50), а після згоди – висувають більші вимоги. Людина, яка вже погодилась один раз, схильна продовжувати в тому ж дусі (ефект послідовності). Комбінація таких психологічних прийомів дозволяє шахраям створити у потенційної жертви враження надійності та змусити її добровільно віддати кошти чи інформацію. Розуміння цих механізмів – важливий крок до протидії, адже попереджений – значить озброєний.

Офіційні дані правоохоронних органів підтверджують, що фінансове шахрайство залишається серйозною загрозою в Україні. За інформацією Офісу Генерального прокурора, кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за ст.190 ККУ (шахрайство) щороку обчислюється десятками тисяч. Зокрема, у 2019 році було зареєстровано 31 432 шахрайства, у 2020 – 25 688, у 2021 – 22 490, і у 2022 – 31 331 випадок [1, с. 19].

Видно, що після певного спаду в 2020–2021 рр. (можливо, через пандемічні обмеження) вже у 2022 р. число шахрайств різко зросло. Частково це пов'язано зі зміною структури злочинності під час війни: значна частка шахрайств перейшла в онлайн, зросли випадки воєнного шахрайства (фейкові збори коштів, псевдоволонтери тощо). Проте навіть наведені цифри не відображають повної картини, адже багато людей не звертаються до поліції, соромлячись зізнатися, що їх ошукали. Експерти відзначають високу латентність фінансових шахрайств – реальна кількість випадків може бути в кілька разів більшою.

Окрім загальної статистики злочинів, варто навести дані щодо конкретних резонансних випадків та втрат громадян. Вже згадана фінансова піраміда B2B Jewелгу стала найбільш масштабним шахрайством останніх років: за даними Служби безпеки, у схемі взяли участь майже 600 000 українців, які втратили сумарно понад 250 млн доларів США [2]. Це безпрецедентна цифра – фактично шахрайська структура за кількістю «клієнтів» випередила найбільші банки країни.

Інша піраміда – Miya Holdings (2019–2020) – залучила понад 55 000 вкладників, виманивши у них більш як 150 млн грн під виглядом інвестування у бізнес електроніки та таксі [20]. У 2020–2021 рр. кіберполіція регулярно повідомляла про викриття подібних проєктів; наприклад, в серпні 2020 р. було заблоковано діяльність піраміди, що привласнила понад \$250 млн у 600 тисяч вкладників.

У 2022 році в Україні було зафіксовано зростання кількості шахрайських дій, пов'язаних із використанням платіжних карток та онлайн-транзакцій. Загальна кількість таких випадків становила близько 218 тисяч, що на 8% більше порівняно з 2021 роком [21]. Основними засобами вчинення шахрайських дій залишаються фішинг, вішинг і скімінг – методи, за допомогою яких зловмисники вводять громадян в оману з метою заволодіння їхніми персональними та фінансовими даними. Найчастіше жертвами таких злочинів стають особи літнього віку та молодь, які виявляють недостатню обізнаність у сфері фінансової безпеки та схильні до участі в сумнівних онлайн-проєктах, включаючи фінансові піраміди [2].

Особливої загрози набуло функціонування транснаціональних шахрайських кол-центрів, що діяли під прикриттям інвестиційних компаній, банківських структур або державних установ. Ці організовані злочинні групи завдавали значних економічних збитків як громадянам України, так і мешканцям країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки. У 2023 році внаслідок масштабної спецоперації, проведеної Службою безпеки України спільно з Національною поліцією, було викрито понад 100 подібних кол-центрів, загальний річний обіг яких оцінювався до 3 мільярдів гривень [16].

Аналіз виявлених випадків шахрайства свідчить про наявність низки спільних характеристик, зокрема: експлуатація психологічної вразливості громадян (довірливість, прагнення до швидкого збагачення), використання технічної переваги шахраїв, а також прогалини у правовому регулюванні фінансового сектору. Водночас, варто зазначити тенденцію до посилення державної протидії цим явищам, що виявляється в активізації правоохоронних органів, зростанні кількості викриттів, а також притягненні винних осіб до кримінальної відповідальності. Цьому значною мірою сприяє журналістське розслідування, діяльність ЗМІ, а також підвищення обізнаності та правосвідомості громадян через звернення до органів влади та правоохоронців.

Висновки. Дослідження показало, що вразливість населення до шахрайства зумовлюється поєднанням психологічних чинників і соціально-економічних умов. Зокрема, довірливість, фінансові труднощі та прагнення до поліпшення матеріального становища створюють сприятливе підґрунтя для маніпуляцій з боку зловмисників. Останні активно експлуатують психологічні особливості людини, такі як довіра до авторитетів, конформність та схильність до ризику в умовах економічної нестабільності. В українському контексті ці чинники посилюються низьким рівнем фінансової грамотності населення, тривалими кризовими явищами в економіці та історичним досвідом соціальної нестабільності.

Сучасні шахрайські схеми часто базуються на використанні цифрових технологій, маркетингових стратегій і соціальної інженерії з метою створення ілюзії легітимності та довіри до фіктивних структур чи пропозицій. У таких умовах ефективна протидія шахрайству вимагає системного й міждисциплінарного підходу. Основними напрямками мають стати: підвищення рівня фінансової освіти населення, розвиток критичного мислення, удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії шахрайству, а також посилення інституційної спроможності правоохоронних органів.

Важливою передумовою зниження рівня шахрайства є формування фінансової культури та психологічної стійкості громадян. Досягнення цієї мети можливе лише за умов консолідованої взаємодії держави, освітніх інституцій, засобів масової інформації, громадських організацій і самих громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аналітика : кримінальні провадження (2024). URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fraud-2024-12> (дата звернення 04.04.2025).
2. НКЦІПФР попереджає інвесторів щодо ризиків інвестування у проект B2B Jewelry (2020) : офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://salo.li/A3e4aC8> (дата звернення: 04.04.2025).
3. Guiso, Luigi, Jappelli, Tullio. Financial literacy and portfolio diversification. European University Institute, *Economics Working Papers*. 2008. URL: <https://surl.li/pbighl> (дата звернення: 16.04.2025).
4. Lusardi, Annamaria, and Olivia S. Mitchell, (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence, *Journal of Economic Literature*, *American Economic Association*, Vol. 52(1), pp. 5–44.
5. Білоус, І. (2020). Фінансова грамотність як основа забезпечення фінансової безпеки домогосподарства. *Збірник наукових праць ЛОГОС*, 59–62. DOI: <https://doi.org/10.36074/21.02.2020.v1.17syfycjdf> (дата звернення: 25.04.2025).
6. Putnam R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon and schuster. URL: <https://surl.li/slojne> (дата звернення: 20.04.2025).
7. Coleman, J.S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, no. 94 (Supplement), pp. 95–120.
8. Василець Н. М. Соціально-психологічні чинники довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ : дис. – Інститут психології імені ГС Костюка, 2016. URL: <https://salo.li/1011C7d> (дата звернення: 04.04.2025).
9. Турчин Л. Є. Сутність поняття «довіра» як економічної категорії. *Ефективна економіка*. 2012. № 5. С. 1–6. URL: <https://salo.li/5E0Df32> (дата звернення: 04.04.2025).
10. Невидимий клей: дослідження соціального капіталу в Україні. Звіт DA Rating Group на запит проєкту «Трансформація комунікацій» за підтримки USAID. 2023. 46 с. URL: <https://salo.li/5a80947> (дата звернення 05.04.2025).
11. Національний банк запустив сайт з фінансової грамотності «Гаразд» : сайт Національного банку України. URL: <https://salo.li/5a6C133> (дата звернення: 05.04.2025).
12. Лісун С. Довіра як основоположний принцип взаємодії національної поліції України з населенням. *Юридична психологія*. 2017. С. 176–184.
13. За останні три роки рівень фінансової грамотності українців поліпшився – результати дослідження: офіційний сайт Національного банку України (2021). URL: <https://salo.li/b3DF359> (дата звернення: 14.04.2025).
14. Охрименко І. Б., Циганова Н. В., Брегеда О. А., Демченко В. О. Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в умовах інтеграції України в ЄС. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів, молодих вчених і провідних фахівців. Київ, 16 квітня 2024 р. Дніпро: Середняк Т. К., 2024. 376 с.

15. Шахраї ошукують українців під приводом заробітку в інтернеті (2023) : офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://salo.li/925De48> (дата звернення: 14.04.2025).
16. Викрито масштабну мережу шахрайських кол-центрів з річним обігом у 3 млрд грн (2023) : офіційний сайт Офіс Генерального прокурора. URL: <https://salo.li/4Fa87F4> (дата звернення: 14.04.2025).
17. Інтернет-шахрайство: в MBC розповіли про методи протидії (2025) : офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://salo.li/5De92ea> (дата звернення: 16.04.2025).
18. Шахрайство з оформленням фінансової допомоги та фейкові виплати від аферистів : офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://salo.li/76A5a95> (дата звернення: 16.04.2025).
19. Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?: навчальний посібник / авт. кол.; Київ, 2019. 272 с. URL: <https://salo.li/6c17C56> (дата звернення: 16.04.2025).
20. Офіційний вебсайт Кіберполіції України. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/> (дата звернення: 16.04.2025).
21. Офіційний сайт Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем ЄМА. URL: <https://salo.li/3A50a7e> (дата звернення: 16.04.2025).

REFERENCES:

1. Analitika : kryminalni provadzhennia. [Analytics: Criminal proceedings]. (2024, December). Available at: <https://opendatabot.ua/analytics/fraud-2024-12> (Accessed April 4, 2025).
2. NKTSPFR poperedzhaye investoriv shchodo ryzykiv investuvannya u proekt B2B Jewelry : ofitsiynyy sayt Natsional'noyi komisiyi z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku (2020) [NSSMC warns investors about the risks of investing in the B2B Jewelry project : official website of the National Securities and Stock Market Commission (2020)]. Available at: <https://salo.li/A3e4aC8> (Accessed April 4, 2025).
3. Guiso, L., Jappelli, T. (2008). Financial literacy and portfolio diversification (European University Institute, *Economics Working Papers*). Available at: <https://surl.li/pbighl> (Accessed April 16, 2025).
4. Lusardi, A., Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, no. 52(1), pp. 5–44.
5. Bilous, I. (2020). Finansova hramotnist' yak osnova zabezpechennya finansovoyi bezpeky domohospodarstva [Financial literacy as a basis for ensuring the financial security of households]. *Zbirnyk naukovykh prats' LÓHOS*, pp. 59–62. DOI: <https://doi.org/10.36074/21.02.2020.v1.17syfycjdf> (Accessed 2025, April 25).
6. Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon and Schuster. Available at: <https://surl.li/slojne> (Accessed April 20, 2025).
7. Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, no. 94 (Supplement), pp. 95–120.
8. Vasylets', N. M. (2016). Sotsial'no-psykholohichni chynnyky doviry hromadian do pratsivnykiv organiv vnutrishnikh sprav [Socio-psychological factors of citizens' trust in law enforcement officers] (Unpublished doctoral dissertation). Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuksa. Available at: <https://salo.li/1011C7d> (Accessed April 4, 2025).
9. Turchyn, L. Ye. (2012). Sutnist' poniattia "dovira" yak ekonomichnoi katehoriï [The essence of the concept of "trust" as an economic category]. *Efektivna ekonomika*, no. (5), pp. 1–6. Available at: <https://salo.li/5E0Df32> (Accessed April 4, 2025).
10. Nevydymy kley: doslidzhennya sotsial'noho kapitalu v Ukraini. Zvit DA Rating Group na zapyt proyektu "Transformatsiya komunikatsiy" za pidtrymky USAID (2023) [Invisible glue: a study of social capital in Ukraine. Report of DA Rating Group at the request of the "Communication Transformation" project with the support of USAID (2023)], pp. 46. Available at: <https://salo.li/5a80947> (Accessed April 5, 2025).
11. Natsional'nyy bank zapustyv sayt z finansovoyi hramotnosti "Harazd" [The National Bank has launched a financial literacy website "Harazd"] : sayt Natsional'noho banku Ukrainy. Available at: <https://salo.li/5a6C133> (Accessed April 5, 2025).
12. Lisun, S. (2017). Dovira yak osnovopolozhnyy pryntsyv vzayemodiyi natsional'noyi politysiyi Ukrainy z naselennyam [Trust as a fundamental principle of interaction between the National Police of Ukraine and the population]. *Yurydychna psykholohiya*. no. 2 (21), pp. 176–184.
13. Za ostanni try roky riven' finansovoyi hramotnosti ukraintyiv polipshyvysya – rezul'taty doslidzhennya (2021) [The level of financial literacy of Ukrainians has improved over the past three years – research results (2021)] : ofitsiynyy sayt Natsional'noho banku Ukrainy. Available at: <https://salo.li/b3DF359> (Accessed April 14, 2025).
14. Okhrimenko, I. B., Tsyhanova, N. V., Breheda, O. A., Demchenko, V. O. (2024). Suchasni hroshi, bankivski posluhy ta finansovi innovatsiyi v umovakh intehratsiyi Ukrainy u YES [Modern money, banking services and financial innovations in the context of Ukraine's integration into the EU] Materialy VI Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi Internet-konferentsiyi studentiv, aspirantiv, molodykh vchenykh i providnykh fakhivtsiv. Kyiv, 16 kvitnya 2024. Dnipro: Serednyak T. K., pp. 376.
15. Shakhrai oshukuyut' ukraintyiv pid pryvodom zarobitku v interneti [Fraudsters deceive Ukrainians under the guise of online earnings] (2023) : ofitsiynyy sayt Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy. Available at: <https://salo.li/925De48> (Accessed 2025, April 14).
16. Vykryto masshtabnu merezhu shakhray'skykh kol-tsentriv z richnym obihom u 3 mlrd hrn [A large-scale network of fraudulent call centers with an annual turnover of UAH 3 billion has been exposed] (2023) : ofitsiynyy sayt Ofis General'noho prokurora. Available at: <https://salo.li/4Fa87F4> (Accessed April 14, 2025).
17. Internet-shakhraystvo: v MVS rozpovily pro metody protydyi [Internet fraud: The Ministry of Internal Affairs told about methods of counteraction] (2025) : ofitsiynyy sayt Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy. Available at: <https://salo.li/5De92ea> (Accessed 2025, April 16).

18. Shakhraystvo z oformlenniam finansovoyi dopomohy ta feykovi vyplaty vid aferystiv [Fraud with registration of financial assistance and fake payments from fraudsters] : ofitsiynyy sayt Natsional'noho banku Ukrayiny. Available at: <https://salo.li/76A5a95> (Accessed April 16, 2025).

19. Finansova hramotnist'. Finansy. Shcho? Chomu? Yak?: navchal'nyy posibnyk [Financial literacy. Finance. What? Why? How?: a study guide] / avt. kol.; – K., 2019. pp. 272. Available at: <https://salo.li/6c17C56> (Accessed April 16, 2025).

20. Ofitsiynyy veb sayt Kiberpolitsiyi Ukrayiny [Official website of the Cyberpolice of Ukraine]. Available at: <https://cyberpolice.gov.ua/> (Accessed April 16, 2025).

21. Ofitsiynyy sayt Ukrayins'koyi mizhbankivs'koyi asotsiatsiyi chleniv platizhnykh system YEMA. [Official website of the Ukrainian Interbank Association of EMA Payment System Members]. Available at: <https://salo.li/3A50a7e> (Accessed 2025, April 16).

УДК 330.567.2

JEL G53

Гордей Оксана Дмитрівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри публічних фінансів, Державний податковий університет. **Новицька Олена Валеріївна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри публічних фінансів, Державний податковий університет. **Петренко Анастасія Станіславівна**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Державний податковий університет. **Кушнір Діана Русланівна**, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Державний податковий університет. **Вплив фінансового шахрайства на фінансову безпеку домогосподарств.**

Фінансове шахрайство – небезпечна соціально-економічна загроза в Україні, особливо під час війни та цифровізації. Дослідження визначає його вплив на фінансову безпеку домогосподарств, зниження критичного мислення та підвищення вразливості. Припущення: соціально-економічна вразливість, низька фінграмотність та інституційна недовіра сприяють поширенню шахрайства. Теоретичне значення – поглиблення розуміння соціального обману. Практична цінність – рекомендації щодо посилення фінбезпеки через фінграмотність, критичне мислення та законодавче врегулювання відповідальності фінустанов. Наукова новизна – комплексний фінансово-правовий аналіз шахрайства та фінбезпеки домогосподарств. Перспективи – емпірична перевірка гіпотез.

Ключові слова: фінансове шахрайство; довіра; фінансова вразливість; соціальна інженерія; психологічні маніпуляції; фінансова грамотність; телефонне шахрайство; фінансова безпека.

UDC 330.567.2

JEL G53

Oksana Hordei, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Public Finance, State Tax University. **Olena Novytska**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Public Finance, State Tax University. **Anastasiia Petrenko**, First-level Higher Education Applicant (Bachelor's Degree Applicant), State Tax University. **Diana Kushnir**, First-level Higher Education Applicant (Bachelor's Degree Applicant), State Tax University. **Impact of financial fraud on the financial security of households.**

Financial fraud represents a significant and dangerous socio-economic threat to the stability of contemporary Ukrainian society. Its impact has grown substantially in the context of martial law and the widespread adoption of digital technologies. The aim of this study is to examine the consequences of financial fraud on the financial security of households. Specifically, it seeks to understand how fraudulent practices affect citizens' cognitive abilities, increasing their vulnerability to emerging forms of deception. The central hypothesis of this paper is that the socio-economic instability of part of the population, combined with low levels of financial literacy and a general distrust of institutions, creates conditions conducive to the spread of financial crimes in Ukraine. The theoretical value of the research lies in its contribution to a deeper understanding of the mechanisms of social deception in the context of an information-saturated society. Through the analysis of the interplay between vulnerability, knowledge gaps, and the erosion of trust, the study aims to deepen the academic understanding of how individuals become susceptible to financial manipulation. The practical significance of this work lies in the development of recommendations to enhance the financial security of households, including improving financial literacy, fostering critical thinking skills to identify and resist fraudulent schemes, and the need for legislative initiatives that clearly define the responsibilities of financial institutions in combating dishonest practices. The scientific novelty of the article stems from its integrated approach, combining financial and legal analysis of the phenomenon of fraud and its direct impact on the financial security of households. This interdisciplinary approach offers a more comprehensive understanding of the issue. Future research, building on the insights of this study, will focus on empirically testing the hypotheses through rigorous examination of representative samples of the Ukrainian population, further refining and substantiating the theoretical framework.

Key words: financial fraud; trust; financial vulnerability; social engineering; psychological manipulation; financial literacy; telephone fraud; financial security.